

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУБ'ЄКТІВ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ,
ЩО УПОВНОВАЖЕНІ НА ПОСВІДЧЕННЯ АЛЕАТОРНИХ ДОГОВОРІВ,
ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ ТА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ**

**COMPARATIVE ANALYSIS OF THE SUBJECTS OF THE NOTARIAL PROCESS
AUTHORIZED TO CERTIFY ALEATORY AGREEMENTS UNDER THE LEGISLATION
OF SOVIET AND INDEPENDENT UKRAINE**

*Долінська М.С., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Дослідження присвячено актуальним проблемам нотаріального процесу. Посвідчення різноманітних нотаріальних договорів має велике значення у захисті цивільних прав та інтересів осіб, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій.

Метою дослідження є порівняльний аналіз нормативно-правових та законодавчих актів, що регулюють нотаріальний процес щодо посвідчення алеаторних договорів у радянській Україні та незалежній Україні.

Зародження алеаторних договорів відбулося в Римській державі. Від Римської імперії алеаторні договори були запозичені іншими європейськими державами.

Уперше на українських теренах у главі одинадцятій Галицького Цивільного кодексу 1797 року було врегульовано порядок посвідчення алеаторних договорів.

Досліджено види суб'єктів нотаріального процесу радянської України та незалежної, що уповноважені на посвідчення алеаторних договорів.

Автором стверджується, що нотаріальне посвідчення договорів довічного утримання як різновиду алеаторних договорів було запроваджено в радянській Україні у 1964 році.

Із 1964 до 1993 року суб'єктами, які мали право посвідчувати договори довічного утримання, були державні нотаріуси та посадові особи сільських, селищних та міських рад депутатів.

Автором установлено, що до 2004 року єдиним видом алеаторного договору, що нотаріально посвідчували державні нотаріуси, були договори довічного утримання.

Із 2004 року державні нотаріуси незалежної України посвідчували також договори ренти та спадкові договори. Із 1 червня 2009 року право посвідчувати алеаторні договори в незалежній Україні мають право як державні нотаріуси державних нотаріальних контор, так і приватні нотаріуси держави.

Автор стверджує, що основними видами алеаторних договорів, які найчастіше зустрічаються у нотаріальній практиці державних та приватних нотаріусів незалежної України, виступають договори довічного утримання (догляду) та договори ренти.

Ключові слова: алеаторний договір, договір довічного утримання (догляду), договір ренти.

The study is devoted to current issues of the notarial process. Certification of various notarial contracts is important in protecting the civil rights and interests of persons applying for notarial acts.

The purpose of the study is a comparative analysis of regulations and legislation governing the notarial process for the certification of random agreements in Soviet Ukraine and independent Ukraine.

The origin of aleatory treaties took place in the Roman state. From the Roman Empire, aleatory treaties were borrowed from other European powers.

For the first time in Ukraine, the eleventh chapter of the Galician Civil Code of 1797 regulated the procedure for certifying aleatory agreements.

The types of subjects of the notarial process of Soviet and independent Ukraine, which are authorized to certify random agreements, have been studied.

The author claims that the notarization of lifetime maintenance agreements, as a kind of random agreements, was introduced in Soviet Ukraine in 1964.

3 From 1964 to 1993, the subjects who had the right to certify contracts of life maintenance were state notaries and officials of village, settlement and city councils of deputies.

The author found that until 2004, the only type of aleatory agreement that was notarized by state notaries were lifetime maintenance agreements.

Since 2004, state notaries of independent Ukraine have also certified rental agreements and inheritance agreements.

Since June 1, 2009, both public notaries of state notary offices and private notaries of the state have the right to certify random contracts in independent Ukraine.

The author argues that the main types of random agreements, which are most common in the notarial practice of public and private notaries of independent Ukraine, are: contracts of life maintenance (care) and rental agreements.

Key words: aleatory contract, contract of life maintenance (care), rent contract.

Постановка проблеми. Зародження алеаторних договорів відбулося ще в Римській державі. Підтвердженням цього є так звані договори «надії», де об'єктом виступає аlea, тобто ризик, та які знайшли своє правове закріплення у 18.1.8. Дигестів Юстиніана. У акті серед різних видів договорів було передбачено договори купівлі-продажу спадщини, а також договори довічного утримання, які слід уважати різновидом алеаторних договорів.

Ми погоджуємося з думкою вчених, що Церква певним чином сприяла необхідності правового регулювання договорів довічного утримання. Варто зауважити про існування практики щодо укладення середньовічними жителями похилого віку, а також громадянами з особливими потребами

договорів про утримання (у тому числі у формі довічної ренти) взамін належного їм майна. Вищевказані договори у переважній більшості укладалися на користь церковних громад або певних заможних осіб. Спостерігачами за належність виконання договорів виступали зазвичай священники.

Від Римської імперії алеаторні договори були запозичені іншими європейськими державами. Так, законодавче регулювання алеаторних договорів віднаходимо у французькому законодавчому акті – Цивільному кодексі Франції, де алеаторним договорам виділено окремий титул XII. Серед норм указанного титулу особливо значущими є норми статті 1964, у якій надано законодавче визначення поняття алеаторного договору.

Перше поняття алеаторного договору на українських землях віднаходимо у статті 344 глави XI «Про алеаторні договори, або ті, які залежать від випадку чи події, яка є передбачуваною» Галицького Цивільного кодексу 1797 року.

Питання становлення та розвитку нотаріального посвідчення алеаторних договорів є логічною ланкою дослідження історії розвитку українського нотаріального процесу. Дослідження в історичному та порівняльному аспектах нотаріального процесу щодо посвідчення алеаторних договорів сприятиме перспективам розвитку як нотаріального процесу, так і вдосконаленню нотаріальних проваджень під час посвідчення алеаторних договорів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам нотаріального процесу присвятили свої праці, як науковці, так і практикуючі нотаріуси. Серед них варто виділити праці В. Баранкової, М. Дякович, Ю. Заїки, В. Комарова, Р. Майданика, С. Фурси, Є. Фурси, а також багатьох інших. На жаль, ученими недостатньо приділено уваги нотаріальному посвідченню алеаторних договорів, зокрема не проводився порівняльний аналіз суб'єктів нотаріального процесу, які уповноважені на посвідчення вищевказаних договорів за законодавством радянської України та незалежної України.

Метою дослідження є порівняльний аналіз нормативних актів, які регулюють нотаріальний процес щодо посвідчення нотаріальними органами алеаторних договорів у радянській та незалежній Україні.

Виклад основних положень. На початках існування радянської України не йшлося про складання та посвідчення алеаторних договорів, оскільки було скасовано приватну власність. Також алеаторні договори не відповідали «ленінській ідеї» та «соціалістичному» способу життя радянських громадян.

Про договори довічного утримання як різновид алеаторних договорів у тексті Цивільного кодексу Української СРР 1922 року не вказувалося. Однак у тогочасній нотаріальній практиці зустрічалися випадки, коли під час укладення та нотаріального посвідчення окремих договорів купівлі-продажу жилих будинків у тексті було передбачено умову щодо довічного проживання відчужувача у визначеній частині будинку або кімнати або на покушця покладался обов'язок щодо довічного утримання відчужувача. Правомірність передбачення в тексті договору дарування обов'язку обдаровуваного щодо надання довічного утримання дарителю такого нерухомого майна була передбачена Нотаріальною інструкцією 1928 року, однак згодом вищевказана нотаріальна практика була припинена шляхом скасування відповідних норм.

Доцільно наголосити, що законодавче регулювання алеаторних договорів у радянській Україні було запроваджене лише Цивільним кодексом Української РСР 1963 року [1]. Зокрема, було передбачено новий вид алеаторних договорів – договір довічного утримання, правовому регулюванню якого присвячено окрему главу 37 Кодексу під назвою «Довічне утримання», яка нараховувала лише п'ять статей. Варто відзначити як позитивний момент, що у статті 425 Кодексу встановлено як поняття договору довічного утримання, так і «спеціальні» вимоги до сторін та предмету договору. Однією з таких спеціальних умов договору була непрацездатність як за віком, так і за станом здоров'я відчужувача (власника нерухомості). Обов'язковість письмового укладення та нотаріального посвідчення договору довічного утримання законодавцем встановлено у статті 426 Цивільного кодексу.

Ми підтримуємо думку українського вченого Ю. Заїки, що з прийняттям нового цивільного кодифікованого законодавчого акту договір довічного утримання перейшов із так званих «безіменних договорів» до іменних, які дістали належне «законодавче» регулювання [2, с. 178–179].

Постановою Ради Міністрів Української РСР 31 серпня 1964 року було затверджено Положення про державний нотаріат Української РСР [3], яке, на нашу думку, привело нотаріальне законодавство у відповідність із новим цивільним радянським законодавством [4, с. 10]. Аналізуючи норми статей 13 та 14 вказаного акту щодо компетенції державних нотаріальних контор та виконавчих комітетів міських, селищних та сільських рад депутатів трудящих (у тих населених пунктах, де не має нотаріальних контор), встановлено, що перелік конкретних видів договорів, зокрема договорів довічного утримання, які вправі посвідчувати нотаріальні органи, у Положенні про державний нотаріат Української РСР 1964 року не було передбачено.

У січні 1965 року Постановою Президії Верховного Суду УРСР затверджено «Інструкцію про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріальними конторами Української РСР» [5], у якій договорам утримання було присвячено окремий підрозділ «Посвідчення договору довічного утримання», до якого входило тільки три пункти: 84–86. Уважаємо, що вказаного правового регулювання було недостатньо, щоб належним чином урегулювати нотаріальний процес щодо посвідчення вказаних угод.

При цьому зауважуємо, що перед посвідченням договору довічного утримання державний нотаріус повинен був перевірити «спеціальні» вимоги до сторін та предмету договору, у тому числі непрацездатність відчужувача, та накласти на відчужуваний за договором будинок заборону (арешт).

Постановою Ради Міністрів УРСР від 12 квітня 1966 року «Про внесення змін до Положення «Про державний нотаріат Української РСР» [6] було запроваджено новий суб'єкт нотаріального процесу – виконавчий комітет районної ради депутатів трудящих у тих районах, де не функціонували державні нотаріальні контори. Зокрема, змін зазнала стаття 14 Положення: виключено вимоги щодо необхідності вчинення нотаріальних дій тільки для громадян, які проживають на підпорядкованій раді території, розширено компетенцію виконавчих комітетів сільських, селищних, районних та міських рад, оскільки надано право посвідчувати угоди на суму, що не перевищує 1 000 карбованців [7, с. 9].

В Інструкції про порядок учинення нотаріальних дій виконавчими комітетами міських, селищних і сільських рад депутатів трудящих, затвердженій Президією Верховного Суду УРСР 12 лютого 1965 року, зі змінами від 19 серпня 1966 року, правове регулювання алеаторних договорів встановлено у главі «Посвідчення договору про довічне утримання», яка включала пункти 43–46, які у переважній більшості «повторюють» норми посвідчення вказаних договорів як Цивільного кодексу УРСР, так і нотаріальної Інструкції 1965 року. Отже, право посвідчувати договори довічного утримання мали як державні контори, так і виконавчі комітети міських, районних, селищних та сільських рад депутатів трудящих.

Як зауважувалося нами раніше, прийнятий у грудні 1974 року Закон УРСР «Про державний нотаріат» [8] відобразив існуючі зміни суспільного розвитку української радянської держави, а також уперше на законодавчому рівні комплексно регулював питання діяльності українського радянського нотаріату та здійснення ними нотаріального процесу [9, с. 73; 10, с. 70].

Аналізуючи компетенцію суб'єктів нотаріального процесу, які уповноважені на укладення єдиного виду алеаторних договорів – договору довічного утримання (передбачену у статтях 13 та 14 Закону УРСР «Про державний нотаріат»), доходимо висновку, що у законодавчому акті вищевказаних договорів не були виділені в окрему групу, як і в попередніх нотаріальних положеннях радянської України. Отже, право посвідчувати договори довічного утримання належало до повноважень двох основних видів

суб'єктів нотаріального процесу: державних нотаріальних контор та виконавчих комітетів міських, селищних та сільських рад депутатів трудящих (у населених пунктах, де немає державних нотаріальних контор). Зауважимо, що з 1976 року були позбавлені права посвідчувати договори довічного утримання виконавчі комітети районних рад народних депутатів.

Під час посвідчення договорів довічного утримання державні нотаріуси державних нотаріальних контор у щоденній нотаріальній практиці керувалися Інструкцією про порядок учинення нотаріальних дій державними нотаріальними конторами Української РСР, затвердженою Мін'юстом у жовтні 1975 року [11]. Як позитивне слід відзначити, що у частині другій пункту 29 акту договори довічного утримання було вже включено до переліку договорів, які підлягали обов'язковому нотаріальному посвідченню.

Також з аналізу тексту нотаріальної Інструкції вбачається, що пункти 68–71 акту виділено у підрозділ під назвою «Посвідчення договорів довічного утримання», норми яких є «переважно запозиченими» з норм підрозділу «Посвідчення договору довічного утримання» (пункти 84–86) попередньої нотаріальної Інструкції 1965 року.

Як позитивне слід відзначити, що як і в Інструкції про порядок учинення нотаріальних дій державними нотаріальними конторами 1975 року, так і в частині 2 пункту 29 вищевказаної Інструкції про порядок учинення нотаріальних дій виконавчими комітетами 1976 року договори довічного утримання включено до переліку договорів, які підлягали обов'язковому посвідченню у нотаріальному порядку. Також у нотаріальній інструкції для органів місцевого самоврядування законодавцем договори довічного утримання було виокремлено в окрему підглаву «Посвідчення договорів довічного утримання» та включено пункти 62–66, однак їх текст переважно повторював зміст пунктів 68–71 нотаріальної Інструкції 1975 року, хоча було здійснено деяке корегування. Нагадуємо, що договори довічного утримання у виконавчих комітетах міських, селищних, сільських рад народних депутатів здійснювали голова, заступник голови або секретар виконавчого комітету однієї з вищевказаних рад, на яких за рішенням виконавчого комітету відповідної ради було покладено вчинення нотаріальних дій [12, с. 11].

Очевидним є той факт, що у перші роки незалежної України як держави ще діяло радянське законодавство, у тому числі цивільне та нотаріальне, тому договори довічного утримання посвідчувалися відповідно до Цивільного кодексу УРСР 1963 року та Закону УРСР «Про державний нотаріат» 1974 року [8], а суб'єктами, які мали право їх посвідчити, були державні нотаріуси державних нотаріальних контор, а також посадові особи виконавчих комітетів міських, селищних та сільських рад народних депутатів.

Із прийняттям 02 вересня 1993 року нового Закону України «Про нотаріат» [13] відбулися зміни щодо правового регулювання посвідчення алеаторних договорів. Так, єдиними нотаріальними суб'єктами, які мали право посвідчувати алеаторні договори (договори довічного утримання), стали лише державні нотаріуси державних нотаріальних контор.

Хоча в державі з'явилися нові нотаріальні суб'єкти – приватні нотаріуси України, вони (згідно зі статтею 36 Закону України «Про нотаріат») не мали права посвідчувати договори довічного утримання, а також накладати заборону відчуження нерухомого майна [13]. Звертаємо увагу на те, що у вищевказаному Законі нічого не сказано про заборону посвідчення приватними нотаріусами рентних договорів, а також спадкових договорів. На нашу думку, а також таким шляхом йшла нотаріальна практика Львівщини, приватні нотаріуси не посвідчували

вищевказані алеаторні договори, де предметом договору виступала нерухомість, оскільки вони не мали права накладати заборону відчуження нерухомого майна.

Аналізуючи компетенцію посадових осіб органів місцевого самоврядування щодо вчинення нотаріальних дій, доходимо висновку про суттєве скорочення їхніх нотаріальних повноважень. Зокрема, скасовано право на посвідчення договорів довічного утримання, які до 1993 року вправі були посвідчувати посадові особи виконкомів сільських, селищних та міських рад народних депутатів. При цьому зауважимо, що законодавцем надалі надано право вищевказаним посадовим особам вищевказаних рад народних депутатів знімати заборону, яку вони наклали на нерухоме майно, посвідчуючи договори довічного утримання до 1993 року, керуючись нормами Інструкції про порядок учинення нотаріальних дій посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад народних депутатів, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 25 серпня 1994 року.

Настільною книгою державних нотаріусів того часу під час посвідчення алеаторних договорів була Інструкція про порядок учинення нотаріальних дій нотаріусами України, що затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 14 червня 1994 року [14]. У розділі третьому, у главі «Посвідчення угод. Основні правила посвідчення угод», законодавцем в окрему групу об'єднано пункти 55–58 під спільною назвою «Посвідчення договорів довічного утримання». З аналізу їхнього змісту вбачається, що вони переважно повторювали правила посвідчення договорів довічного утримання, що встановлені у пунктах 68–71 Інструкції про порядок учинення нотаріальних дій державними нотаріальними конторами УРСР, 1975 року. На нашу думку, чотири пункти нотаріальної інструкції не могли належним чином урегулювати нотаріальний порядок посвідчення договорів довічного утримання.

Як відомо, прийняття 16 січня 2003 року Цивільного кодексу України [15] сприяло широкому та об'ємному розвитку цивільних правовідносин, у тому числі запровадженню нових договірних зобов'язань. У кодексі також було врегульовано та запроваджено цілу низку нових видів алеаторних договорів, деякі з них підлягали обов'язковому нотаріальному посвідченню.

На нашу думку, слід виділити такі види алеаторних договорів, які найчастіше зустрічаються у нотаріальній практиці: «удосконалений» договір довічного утримання (догляду), договір ренти, спадковий договір. Так, договори довічного утримання (догляду) та договори ренти регулювалися Книгою п'ятою «Зобов'язальне право України» Цивільного кодексу [15]. Варто зауважити, що Цивільний кодекс України 2003 року у главі 56 під назвою «Рента» (статті 731–743) уперше врегулював рентні правовідносини, оскільки вказаний вид договорів не був зазначений в жодному із цивільних кодексів УРСР (як ЦК УСРР 1922 року, так і ЦК УРСР 1963 року).

Договорам довічного утримання було присвячено главу 57 законодавчого акту під назвою «Довічне утримання (догляд)», яка включає статті 744–758 [15]. Новелами у правовому регулюванні вказаних договорів було, серед іншого, розширення предмету договору, а також зняття певних обмежень щодо відчужувача за таким договором. Зокрема, відчужувачем за таким договором може бути будь-який громадянин незалежно від стану його здоров'я та віку.

Як результат упровадження у нотаріальний процес нових змін, у тому числі щодо правового регулювання алеаторних договорів, у березні 2004 року наказом Міністерства юстиції України була затверджена Інструкція про порядок учинення нотаріальних дій нотаріусами України [16]. В акті алеаторним договорам присвячено окремі розділи, що знаходилися у главі третій «Правила вчинення

окремих видів нотаріальних дій». Так, розділ 5 «Посвідчення договорів ренти» регулював особливості укладення і нотаріального посвідчення договорів ренти та налічував усього чотири пункти (78–81), що, на нашу думку, є недостатнім для регулювання досить складного нотаріального процесу щодо посвідчення договорів ренти.

У розділі 6 «Посвідчення договорів довічного утримання (догляду) та договорів про надання утримання» вищевказаної Інструкції врегульовано порядок укладення та нотаріального посвідчення договорів довічного утримання (догляду) у восьми пунктах (82–89), а також договорів подружжя про надання утримання одному з них (тільки в пункті 90). З аналізу тексту цього розділу спостерігаємо «дублювання» окремих норм глави 57 «Довічне утримання (догляд)» Цивільного кодексу України 2003 року. На нашу думку, варто було б законодавцю у пункті 85 вищевказаної нотаріальної Інструкції щодо порядку накладення заборони відчуження на предмет договору (нерухоме майно) зробити «скерування» до норм розділу 26 «Накладення заборони відчуження нерухомого та рухомого майна» цього ж нормативного акту.

Зауважимо, що в Інструкції про порядок учинення нотаріальних дій нотаріусами України 2004 року вперше було врегульовано нотаріальний процес щодо посвідчення спадкових договорів у розділі 23 у пунктах 233–238, який розміщувався після розділу 22 «Видача свідоцтва про право на спадщину», тобто у тій частині нормативного акту, яка була присвячена оформленню спадкових прав. При цьому зазначаємо, що за обсягом він значно поступався тексту розділу 6 «Посвідчення договорів довічного утримання (догляду) та договорів про надання утримання» та відбулося «запозичення» тексту статей 1302–1309 Цивільного кодексу України 2003 року [15].

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» від 01 жовтня 2008 року [17] відбулися важливі зміни щодо компетенції нотаріальних суб'єктів, зокрема законодавцем надано право вчиняти алеаторні договори не лише державними нотаріусами, а й приватними.

Настільною нотаріальною книгою сучасних нотаріусів є Порядок учинення нотаріальних дій нотаріусами України [18], затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року.

Наголошуємо, що правила щодо посвідчення основних видів алеаторних договорів відображено в нормативному акті послідовно один за другим, а не «розкидані» по різних частинах документу. Так, порядок посвідчення алеаторних договорів передбачено у пунктах 7–9: «Посвідчення договору довічного утримання (догляду)», «Посвідчення спадкового договору» та «Посвідчення договору ренти» глави 2 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій. Таким чином, у нормативному акті (Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України) підтверджена думка, що спадкові договори відносяться до групи «алеаторних» договорів.

Аналізуючи норми щодо посвідчення договорів довічного утримання (догляду), варто зауважити, що порівняно з Інструкцією про порядок учинення нотаріальних дій

нотаріусами України 2004 року, у нотаріальному Порядку 2012 року вони є більшими за обсягом (12 проти 8), хоча багато норм із Нотаріальної інструкції є «рецептованими» у нотаріальному Порядку.

Зауважимо, що також практично повторюються норми щодо порядку нотаріального посвідчення договорів ренти (також передбачено у 4 підпунктах, один з яких зазнав редагування, а решта – ні).

При цьому суттєво (удвічі) збільшено правове регулювання щодо нотаріального посвідчення спадкових договорів.

Висновки. Законодавче регулювання алеаторних договорів за часів радянської України бере свій початок з 1964 року, з часу набрання чинності Цивільного кодексу УРСР 1963 року.

Із 1964 до 1975 рік договори довічного утримання мали право посвідчувати як державні нотаріуси державних нотаріальних контор, так і відповідні службові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських та районних рад депутатів трудящих.

Із 1976 року договори довічного утримання мали право посвідчувати як державні нотаріуси державних нотаріальних контор, так і службові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад народних депутатів.

Урахування історичного досвіду щодо посвідчення алеаторних договорів у радянській Україні спостерігаємо у реформуванні вищевказаного правового інституту в незалежній Україні.

Із 1 січня 1994 року право посвідчувати алеаторні договори в незалежній Україні могли лише державні нотаріуси державних нотаріальних контор.

Аналізуючи нотаріальний процес щодо посвідчення алеаторних договорів на теренах радянської України та незалежної України, виділяємо такі основні періоди.

Перший період починає свій відлік від 1964 року та триває до 2003 року. У цьому періоді державні нотаріуси державних нотаріальних контор вчиняли тільки один вид алеаторного правочину – договір довічного утримання.

Другий період розвитку алеаторних договорів у нотаріальному процесі розпочався з 2004 року та тривав до 2008 року. Він характерний розширенням нових видів алеаторних договорів, які підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню. Право посвідчення окремих видів алеаторних договорів, які підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню, належало лише державним нотаріусам державних нотаріальних контор.

Третій період розвитку алеаторних договорів розпочався у 2009 році та триває дотепер. Із 1 червня 2009 року право посвідчувати алеаторні договори вправі державні та приватні нотаріуси.

Алеаторні договори не дуже часто зустрічаються у нотаріальній практиці державних та приватних нотаріусів України. Однак основним видом посвідчуваних алеаторних договорів нотаріусами держави є договори довічного утримання (догляду), які були в нотаріальній практиці ще з радянських часів та користуються популярністю серед пересічного населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс УРСР від 18 липня 1963 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06#Text>.
2. Заїка Ю.А. Українське цивільне право : навчальний посібник. Київ : Істина, 2005. 312 с.
3. Про затвердження Положення про державний нотаріат Української РСР та Переліку документів, на підставі яких вчиняються нотаріальні виконавчі написи на стягнення грошей та майна : Постанова Ради Міністрів УРСР від 31.08.1964 № 941 р. *ЗП УРСР*. 1964. № 8. Ст. 113.
4. Долинська М.С. Загальна характеристика Положення про державний нотаріат Української РСР 1964 року як джерела українського нотаріального законодавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2014. Вип. 9–2. Т. 1. С. 8–11.
5. Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріальними конторами Української РСР, затверджена Постановою Президії Верховного Суду Української РСР від 22.01.1965. Київ : Друкарня МОГП УРСР, 1965.
6. Постанова Ради Міністрів Української РСР від 12 квітня 1966 р. № 307 «Про внесення змін до Положення «Про державний нотаріат Української РСР». *ЗП УРСР*. 1966. № 1. Ст. 44.

7. Долинська М.С. Загальна характеристика Положення про державний нотаріат Української РСР 1964 року як джерела українського нотаріального законодавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2014. Вип. 9–2. Т. 1. С. 8–11.
8. Про державний нотаріат : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 25 грудня 1974 р. № 3377- VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1975. № 1. Ст. 4.
9. Долинська М.С. Нотаріат : підручник. Київ : Ліга-Прес, 2018. 398 с.
10. Долинська М.С. Нотаріальний процес : підручник. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 652 с.
11. Про затвердження Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій державними нотаріальними конторами Української РСР : Наказ міністра юстиції Української РСР 31 жовт. 1975 р. № 45/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v45_5323-75#Text.
12. Долинська М.С. Загальна характеристика Закону Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про державний нотаріат» 1974 року як джерела українського нотаріального законодавства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Вип. 4. Т. 1. С. 9–13.
13. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.
14. Про затвердження Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : наказ Міністерства юстиції України від 14 черв. 1994 р. № 18/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0152-94>.
15. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
16. Про затвердження Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 3 бер. 2004 р. № 20/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0283-04#Text>.
17. Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» : Закон України від 01.10.2008 № 614–V. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 13. С. 449. Ст. 161.
18. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 22 лют. 2012 р. № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.